

„ravniški grof“ Krištof, krčmar Ferjan, kruljavi Matevžek, vsa Lužarjeva družina, ki je v vsem pravo nasprotje Tomaževe, sosedje, fantje, dekleta in vaščani. Nad vsemi diha pisateljeva slast oblikovanja proste narave, živeče daleč od sveta, prav na robu kulture, nezaupno sprejemajoče novejšo pridobitve tiska in tehnike, dišeče in prepevajoče v tihi sreči svojih viharjev in zametov, svoje bujnosti in svojega bogastva. Mojstrsko je zapletanje in prepletanje usod in usodic, podajanje preteklosti in sedanosti v migotajočih drobcih, ki vzbujajo privid, kakor bi človek prisostvoval istočasnemu dviganju in propadanju dveh in včasih treh kmetij, rodov, družin (Tomaževe, Andrejčeve, Lužarjeve). Res, da so nekateri motivi in motivčki v našem slovstvu že precej stereotipni, a v tej Bevkovi knjigi so tako samosvoje premešani in uporabljeni, da ne utrujajo in ne odbijajo, temveč oživljajo in pomagajo graditi nove umetniške like. Jezikovno je knjiga jedra in sveža, po opremi prav prikupna. *Andrej Budal.*

Ivan Zorec: *Beli menihi*. Povest iz prve polovice 12. stoletja. Prva knjiga. Ustanovitev samostana. 1932. Izdala in založila Družba sv. Mohorja. (Slovenskih večernic 85. zvezek.) 208 str.

S to povestjo bi prav lahko začeli poglavje o knjigah, ki so samo za to, da narodu mečejo pesek v oči in mu zakrivajo jasen pogled na sedanost in bodočnost. Mohorjeva družba je menda hotela spet dokazati, kako se zna izmikati konfliktu z vsem sodobnim v literaturi. Zato je bilo pač zelo potrebno, da naš čas, ki se duši od gospodarske stiske, spet enkrat čuje in spozna neprecenljivo vrednost blagovesti „belih menihov“. Bilo je seveda nujno potrebno, počakati njihove „slavne“ osemstoletnice, da Slovenci ob ti priliki obudimo spomin častitljive preteklosti. Zato je bil potreben tudi pisatelj — Ivan Zorec.

„Beli menihi“ hočejo biti zgodovinska povest iz 12. stoletja, kaj več tudi niso. Pisatelju ni bila dosti mar zahteva: namreč, da bodi zgodovinska povest zrcalo sodobnih teženj in stremljenj. Ne samo, da je povest pisana brez vsakih umetniških razgledov, temveč nima vsebinsko niti tiste trenutne važnosti, katero si nadeva, kajti prav nič nujno ni bilo, da smo povest dobili za vezilo ob osemstoletnici „slavne“ ustanovitve cistercijanskega samostana v Stični, najstarejšega nositelja ljudske prosvete in prvega širitelja češčenja Matere božje na Dolenjskem; dobili bi namreč povest prav tako lahko ob njeni sedemstoletnici ali devetstoletnici. Pisatelju je šlo očitno za tem, da napiše povest zaradi povesti, brez ozira na njeno snovno pomembnost za naš čas, a to je za njeno literarno vrednost kot povesti same na sebi postranske važnosti, kajti pisatelj nam ni imel v njej ničesar pametnega povedati.

Snovno je povest zajeta iz 12. stoletja in obravnava na znani način, kakor ga poznamo iz naše literarne preteklosti, življenje tlačanov in grajske gospóde. Dejanje se godi večinoma na Dolenjskem, okrog Višnje gore in Stične, nekaj v Ljubljani in na Štajerskem ob priliki napada Ogrov. Časovno je povest ujeta med leta 1132. do 1135. Vsebinsko je prežeta z versko vzgojno tendenco, njena osnovna ideja pa je v tem, da je vse od boga — tlačanstvo, grajska gospóda in naposled tudi zidanje samostana (119. str.). Tlačan naj obdeluje zemljo, graščak naj vlada, beli menihi naj pridigajo. Samo v dveh primerih se zgodi, da se tlačan osvobodi; to sta Trlep in Hotimir, toda to bolj po milosti gospóde in slučajne potrebe za povest, kakor pa po njihovi pravici in osebni zaslugi. To dejstvo v naših očeh nič ne pridobi, kajti tlačan ostane še poslej

tlačan, čeprav pade avtor pred graščakom na kolena in ga na koncu naslika dobrega in človeškega. Središče in osnovna nit, ki razdrobljeno in zaradi tega necenotno povest veže in jo drži, da ne pade, je prihod belih menihov. To je obenem le zunanja vez. Na znotraj se godi več zgodb, ki se vzporedno razvijajo: ljubezen med Hotimirom in Živko, ki pa se kaže samo v borbi proti grajski samopašnosti, in na drugi strani ljubezenska zgodba med Majuhalmom in Zofijo. Vmes je nešteto dogodb: napad grajskih na tovornike, spori in obračuni z grajskim priganjačem, priprava za napad Ogrov, ki se vleče skoraj vso drugo polovico knjige, veslaška tekma na Ljubljani. Vse to je vzrok nestrnjivosti, oziroma posledica avtorjevega nerazumevanja, gledati enotno na povest. Značaji so orisani pristransko, umetniško medlo in psihološko neresnično. Tako je avtor napravil Majuhalma in Henrika kot samopašna grajska izkoriščevalca, dočim je Ditrik dobil same dobre lastnosti. Ema je narisana kot svetnica in tlačani pošteni, ne da bi nam pisatelj razvil osnove njihovih značajev iz njih samih. Trlep, ki ima 40 let, dela vtis šestdesetletnega starca, vendar je izmed vseh najbolj močno očrtana oseba v povesti, Hotimir pa je le njegova mlajša podoba. Posrečilo se je avtorju zadeti tudi grajskega priganjača Hartvika. V celoti pa so osebe nežive (Živka), patri imajo na sebi marsikako pregledsko potezo in so ostali vredne podobe svoje okolice. Napaka povesti je tudi v tem, da je večinoma zgrajena na dialogu, ki je mestoma nezanimiv in za razvoj celotne zgodbe nepomemben, kajkrat celo banalen do neužitnosti, jezikovno pa živ prav zavoljo življenjsko močne izrazne sile, ki je v njem. S tem hočem reči, da je psihološko slabo pogodljiv in vzbuja vtis narejenosti, nepristnosti in prisiljenosti, zaradi česar mnogokrat potek zgodbe zastaja, tempo pripovedovanja, namesto da bi izpodbujal, začne bravca dolgočasiti in ostane na isti višini do konca. Tudi dejanje samo ne more bralcu sugerirati privlačnosti, ker je nepomembno, brez potrebne psihološke utemeljitve in često za lase privlečeno.

Pokrajina je zgodbi dana samo za kulise, brez vsake nujne povezanosti z življenjem, zato je niti ne čutimo kot življenjsko resnično in nam je kratko in malo neotipljiva, ker je meglena in brez vonja. To je obenem vzrok, zakaj nam tudi osebe vise le preveč v zraku in tudi tiste, ki bi bile lahko bolj žive. Očitno je prvič, da se je pisatelj spravil na delo brez potrebnega umetniškega navdušenja za malopomembno snov, drugič pa ni imel moči, da bi gradil in ustvarjal. Osnovna napaka pa je pri povesti, da ji nedostaja zgodovinskega vzdušja in zraka, v katerem bi nam ljudje zaživali in prosto zadihali v svoji prirodni sili. Tehnično je pisatelj ohranil tradicionalni način gradnje, vendar v tem oziru mnogo zaostaja za Jurčičem in Tavčarjem, na katera se je poskušal stilno večkrat nasloniti.

Pozitivna stran te knjige je njen sočni jezik, ki bi bil bolj primeren za sodobno povest iz kmečkega življenja kakor za zgodovinsko. N. pr.: napehal mu je ohlapnih misli, nacepil mu je polno besedi, uprasnil jo je, biti si v komelec, pripogniv, vedečen za radoveden, brado si je zaredil v obraz, drencati, račiti za blagovoliti, nakretiti za primeriti, pridoven, česnati, strmoleti, zlagati se kakor rogovje v vreči, huda ko sam tresk, dušo je oprtal za večnost, mencorit, neslanariti.

Po njeni miselnosti pa moram knjigo označiti za družabno reakcionarno in času nedoraslo.

Stanko Janež.